

**СЕНСОРНЕ МАСКУВАННЯ І ЙОГО ПРОЕКЦІЯ У МОВІ:
СУМІЖНІСТЬ І АСОЦІАЦІЯ
(ГЕШТАЛЬТПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД)**

Розглядаються причини семантичної варіативності (полісемія) і фонетичних субституцій з точки зору психофізіології, гештальтпсихології. Принцип суміжності постулюється як проекція сенсорного маскування у мов і розцінюється як визначальний для мовних змін.

Ключові слова: полісемія, фонетичні зміни, сенсорне маскування, гештальт, принцип суміжності.

Чому люди допускають орфографічні помилки типу *седіти* (замість *сидіти*), *лижати* (замість *лежати*)? Чому англійському слову **pastor**, яке має значення 1) “пастир”; 2) “пастор”; 3) “рожевий шпак”, якась невидима сила придала саме таке третє значення? Наявні у лінгвістичній літературі пояснення на кшталт “має місце нерозрізнення голосних у ненаголошеній позиції” або “так склалося” з гносеологічної точки зору видаються не зовсім задовільними. Так само важко знайти в лінгвістичній літературі глибинне пояснення причин полісемії та синонімії, загалом феномену метафори. На нашу думку, слід намагатися забезпечити новий рівень наближення до причин мовного явища – спробувати знайти відповідь на нове, наступне **чому**. А це можливо за умови залучення даних інших наук – у нашому випадку фізіології та психології, а саме такого напряму, як гештальтпсихологія.

Гештальт слід розуміти як комплексний (багатокомпонентний) образ ділянки дійсності, у якому системно і якісно неповторно схоплено часовою зв'язкою та пов'язано спільною долею як однорідні (схожі), так і різнорідні (контрастні) елементи. Висловлюючись метафорично, **гештальт** – то **мішень, межі якої визначає приціл нашого сприйняття**. Які елементи, і скільки їх попаде у коло тієї мішені визначає наша апперцепція. **Суміжність** – це універсальна когнітивно-відображальна категорія, що позначає таке відношення, зв'язок між цими елементами, за яких кожен із них може як свідомо, так і несвідомо ототожнюватися носієм образу з іншим елементом або ж із усім гештальтом. Власне, гештальт, є не що інше, як набір суміжних елементів, які зв'язані системно [докладніше про це див. 1]. Таким чином, суміжність – то головна структуруюча риса гештальту.

Пропоноване тлумачення суміжності дещо відрізняється від аристотелівського (див. нижче), але ми тут не були вільні у виборі. Таке тлумачення не є авторською забаганкою, а є гносеологічною необхідністю. Спостереження за мовним матеріалом неухильно виводить на таке розуміння, сказати б, змушує його обрати. При цьому ми виходили із наступних міркувань. Слово “суміжність” в українській мові походить від прикметника **суміжний**, унаслідок чого у змісті цього слова чітко викристалізувалась центральна сема – ‘властивість за значенням *суміжний*’ – ‘такий, що лежить посередині між елементом А і елементом Б’; ‘розташований поруч’, позаяк корінь **меж(а)** висходить до давньоіндійського *madhyas*, що означає “середина”, і також пов'язаний з грецьким *μεδδΟζ* та латинським *medius* “середній” [3, 430 – 431; 8, 591–592]. Окрім того, уживання слів **суміжний** і **суміжність** у практичному мовленні призвело до того, що вони абсорбували й інші семи, як то: ‘близькість до чого-небудь’, ‘прилеглисть до чого-небудь’, ‘пов'язаність із іншим’, ‘розташованість посередині’ [3, 431]. Слово “суміжність” формально не стало

поширеним терміном (термінологічні словники його не фіксують). Однак його твірний прикметник *суміжний* у багатьох науках вживається у термінологічних словосполученнях як допоміжний: у геометрії – *суміжні кути*; в економіці – *суміжні галузі*; у логіці – *суміжні поняття*, у медицині – *суміжні стани*, у юриспруденції – *суміжні права*, у землеустрої – *суміжні ділянки*. Першу, найбільш ранню, спробу наукового осмислення поняття суміжності знаходимо ще в Аристотеля, який, розмірковуючи над асоціаціями, розрізняв серед них чотири типи: 1) схожість, 2) контраст, 3) **суміжність у просторі**, 4) **суміжність у часі** [4, 23]. У довідковій літературі такий поділ часто супроводжується ілюстраціями: “асоціації за схожістю (кішка – тигр), асоціації за контрастом (холодне – гаряче), асоціації за **суміжністю у просторі** (поле – квітка), асоціації за **суміжністю у часі** (ніч – сон)” [7, 112] та ін. (усюди виділено А.Б.)

Як можна бачити, за Аристотелем, центральною характеристикою іменника *суміжність* є предикація предмета за ознакою його **фізичного перебування** поряд із іншим предметом у часі та просторі. Підкреслимо, що мається на увазі тільки **фізична** сторона такого перебування (квітка фізично перебуває на полі). Однак можна помітити, що у науковій літературі, особливо у літературі із психології, психофізіології, семіотики та мистецтвознавства, аристотелівське розуміння суміжності значно розширено, і суцільно застосовується також і стосовно **нематеріальної**, свідомісної (образної) сфери – “суміжні значення”, “суміжні образи” навіть без уваги на те, що предмети, які породили ці образи (денотати або референти), фізично не є суміжними у просторі та часі. Так, у медійному мовленні зустрічаємо висловлювання на кшталт “*відома мелодія “Політ валькірій” Рихарда Вагнера після виходу у прокат фільму Френсиса Форда Coppоли “Апокаліпсис” стала навіювати асоціації про “сильну людину”, Ніцше, Гітлера, який намагався зробити творчість Вагнера мало не офіційною музикою гітлеризму*” (із телепередачі ТРК “Київ” “Енциклопедія величних. Рихард Вагнер” від 07.08.2008). Вагнер ніколи фізично не стояв поряд і не зустрічався з Гітлером, а останній, так само як і Ніцше, ніколи не бачив ні Френсиса Coppоли, ні його фільму, однак образи “Coppола” – “Апокаліпсис” – “Вагнер” – “Гітлер” – “Ніцше” – “сильна людина” є суміжними, позаяк у нашій свідомості їх з’єднує вельми імпресивний музичний фрагмент із «Польоту валькірій». Такий стрибок (відліт) від фізичного до ідеального у розвиткові змісту слова *суміжність* видається цілком нормальним і правомірним, оскільки нічим не відрізняється від інших поширених “переходів” типу “вікно 1” – “отвір у стіні для проходження світла і повітря” → “вікно 2” – “проміжок часу між якимись діями”; “хвиля 1” – “коливання водної поверхні” → “хвиля 2” – “плавні і водночас ритмічні зміни мелодії” (пор. “*на хвилях мелодій*”) або “хвиля 3” – “особливий, задумливий стан душі” (пор. “*нахлинула хвиля спогадів*”). Власне, такий перехід частково вже здійснено у логіці (*суміжні поняття*), у гештальтпсихології, на чому вже акцентувалась увага. Звісно, просторово-часова предикація при будь-якому перенесенні завжди явно чи імпліцитно присутня. “Над духом, – казав К. Маркс, – із самого початку лежить прокляття бути обтяженим матерією”. Оскільки матерія є носієм простору і часу, то завжди можна сказати, що музика із “Польоту Валькірій” була поряд у просторі і часі із кожним предметом, образ якого включено у наведений вище ряд. Чи можна, наприклад, стверджувати, що образи “Гомер” і “Котляревський” суміжні? З одного боку – ні, позаяк люди, що відповідають цим образам, не були сучасниками; а з іншого боку – так, бо Котляревський читав “Іліаду” і “Одиссею”. Або, по-іншому: образи “Одиссея” і “Гомер” суміжні за ознакою простору і часу, і образи “Одиссея” і “Котляревський” також є суміжними за цією ж ознакою, бо континуум образу “Одиссея” безкінечний. Точніше сказати, зв’язок тут такий: “Гомер” → “Одиссея” → “Котляревський”. Образ “Одиссея” є суміжним по відношенню і до образу “Гомер”, і до образу “Котляревський”.

Взагалі суміжність – то універсальний когнітивно-відображальний принцип людської свідомості і мови. Його універсальність є похідною від універсальності простору і часу. Саме тому цей концепт абсорбував як фізичне просторово-часове значення, так і свідомісне. **Уся проблема лише у тому, щоб віднайти ланцюг суміжностей, що проклався (чи прокрався?) між образами у таємничому лабіринті етнічної свідомості.** Якщо б удалося віднайти (намацати?) такий ланцюг, то ми б отримали якесь пояснення тим явищам, у результаті яких слова набули тих чи інших значень, а звідси ми зрозуміли б і принципи побудови словникової статті у тлумачному словнику, і методологічні принципи побудови етимологічних версій у етимологічних дослідженнях. **Власне, будь-який тлумачний словник – це ніщо інше як прокладання ланцюга суміжностей між образами нашої свідомості, які віддалені один від одного на різні відстані.** Ті, що ближче лежать один від одного, зрозуміти легше, як і запам'ятати зв'язок між ними; ті, що віддалені один від одного на значну відстань, зрозуміти важче (чому **pastor** є “рожевим шпаком?”). Саме тому ми і вимушені зазирати у тлумачний чи етимологічний словники, загалом у довідкову літературу.

Гештальтпсихологічна теорія не визнає асоціацій чинниками, що визначають природу психічного, вважаючи асоціаністську психологію “шматочною”, атомістською, позаяк, на думку гештальтпсихологів, вона не здатна пояснити психічні процеси. Особистісне поле не є сумою чуттєвісних атомів, і не існує його достовірного опису, який би визнавав первинну роль за якимись окремими його частинами, атомами психіки. Якби це було так, то переживання дітей, примітивних народностей і тварин були б шматочними переживаннями: ніхто не відчуває “відчуття червоного” окремо від предмета, який є носієм цієї ознаки [13, 352 – 366].

Однак слово “асоціація” існує і є досить широко уживаним. Тому доцільно визначити диференційні ознаки, за якими розрізняються поняття **асоціація** і **суміжність**, оскільки аристотелівська концепція не дає чіткого їх розрізнення.

У наукових визначеннях терміну **асоціація** мають місце суттєві коливання. Так, у **психології** асоціацію визначають як “суб'єктивний **образ** (виділено А.Б.) існуючих поза свідомістю людини зв'язків між явищами і предметами об'єктивно реального світу” [4, 22 – 23] і поділяють їх услід за Аристотелем, про що йшлося вище.

У **фізіології** цей термін тлумачиться, услід за І.П. Павловим, як “зв'язок (виділено А.Б.) між усвідомлюваними і неусвідомлюваними психічними процесами, який утворився унаслідок їхнього збігу у часі..., у результаті чого розвиток одного психічного акту закономірно викликає інший психічний процес”. Відтак “асоціація це – утворення часового зв'язку (виділено А.Б.) між двома індіферентними подразниками у результаті багатократного їх поєднання у часі” [6, 39]. І. Павлов характеризував асоціацію також і як “нервовий зв'язок, який є найуніверсальнішим фізіологічним явищем у тваринному світі і в нас самих..., утворення, з'єднань з усіляких дій, вражень або з літер, слів, думок” [4, 23].

Таким чином, як можна бачити, у науковій літературі асоціація розуміється подвійно, як: а) **сам образ**, б) **зв'язок між образами**. Таке змішування суцільно має місце і у повсякденному мовленні, воно дуже частотне (пор. “у мене виник образ” і “у мене виникла асоціація” і т.п.), що суттєво розмиває зміст слова “асоціація”. **Поняття ж ‘суміжність’ на противагу асоціації має лише одне значення – відношення, зв'язок між елементами (складниками) самого цілісного образу ділянки дійсності (гештальту), причому такі відношення, за яких один елемент (складник) цілісного образу ділянки дійсності може свідомо або несвідомо ототожнюватися (і ототожнюється) з іншим його елементом (складником), або ж навіть із усім комплексним образом, до складу якого входять ці**

елементи (складники). Якби при уживанні категорії “асоціація” не виникало синонімічної конотації “образ”, то введення поняття суміжності могло б бути зайвим. Категорія асоціації не вільна від конотації з образом (сказати б, *асоціація* обтяжена чи “спотворена” *образом*). Чи не тому, як уже було зазначено, поняттю ‘асоціація’ у гештальпсихологічному аналізі традиційно і принципово не надається вирішального значення.

Варто зауважити також, що аристотелівське розрізнення “асоціацій за схожістю” і “асоціацій за контрастом” через поєднання зі словами “схожість” і “контраст” видається не чітко визначеним. Яка, наприклад, схожість існує між образом “Вагнер” і образом “апокаліпсис”? Між цими образами і носіями цих образів немає ніякої фізичної схожості чи контрасту. Між ними просто виник зв’язок у свідомості, яка їх об’єднала, відтак між ними утворились **відношення суміжності** через спільний, третій образ – “мелодія Вагнера”, який теж ніяк не схожий на перші два. **Свідомісна спільність між образами не означає схожості ні між ними самими, ні фізичної схожості між референтами, з якими вони співвідносяться.** Взагалі свідомість може зв’язати що завгодно, будь-які, далекі один від одного, предмети і їх образи, які не є ані схожими, ані контрастними між собою по суті. Головним “зв’язувачем” тут виступає гештальт, а ще ширше – наша свідомість, а визначальним фактором такого зв’язування є, за висловом З.Фрейда, “безперервний потік “самовідношення” (Eigenbeziehung) (у рос. перекладі “ток самоотношения” – А.Б.), який іде через моє мислення, потік, про який я нічого не знаю, але який дає про себе знати... Я начебто змушений порівнювати все, що чую про інших людей, із самим собою, неначе при будь-якій згадці про інших приводяться у дію і мої комплекси... У цьому полягає загальне пояснення того, яким чином ми взагалі розуміємо інших” [10, 217 – 218]. “Пропускання через себе” є генеральним об’єднуювачем усього. Зауважимо, що функція словника як фіксатора, або, сказати б, “виявлювача” ланцюгів суміжностей, теж полягає у забезпеченні взаєморозуміння.

Насамкінець, варто зауважити, що несвідоме змішування або ж свідоме нерозрізнення самих понять ‘зв’язок’ і ‘образ’, а також дублювання їх словом ‘асоціація’, яке суцільно зустрічається у науковій літературі, саме по собі також є яскравим проявом і красномовним доказом дії гештальтного **принципу суміжності** у мові. Проілюструємо це наступною схемою:

гештальт “асоціація”

Пояснення до схеми:

“Хмара” представляє гештальт “асоціація”, до складу якого входять три елементи: **образ 1**, **образ 2** та **образ “зв’язок”**. Елементи “образ 1” і “образ 2” не є тотожними, але слова, що їх позначають, можуть виступати як синоніми. Більше того, об’єднування цих елементів у одному гештальті є визначальним для того, щоб обидва вони або один із них ототожнювалися із третім елементом – “зв’язок між ними”, або із самим гештальтом “асоціація”, оскільки вони суміжні у його рамках. Тому і назви цих елементів, або слова, що співвідносяться із цими елементами, завжди матимуть тенденцію зустрічатися у одному контексті. У мові це проявляється у тому, що у певному контексті **одне із трьох слів може виступати представником-замінником(=синонімом) іншого**, що ми суцільно зустрічаємо у таких, наприклад, реченнях:

1. Коли я дивлюся на ландшафт Підмосков'я, у мене виникає **асоціація** з нашим Поліссям = у мене виникає **образ** нашого Полісся; Між ландшафтами Підмосков'я та нашого Полісся є **зв'язок**. Тобто три елементи “асоціація”, “зв'язок” і “образ” синонімізуються.

Або:

2.– Миколо Івановичу! Я хочу якось прийти у ваш корпус, щоб хоч трохи подихати свіжим **повітрям**. – Приходьте, Тетяно Борисівно! Однак там ви зможете подихати хіба що **запахом** формаліну, бо у нашому корпусі, як ви знаєте, розташована “анатомка”.

У цьому прикладі синонімізуються два елементи. Подихати, як відомо, можна повітрям, а запах можна відчути, але оскільки елементи “повітря” і “запах” тут схоплені одним гештальтом, бо вони суміжні і у них “спільна доля”, то легко відбулася підміна одного іншим.

3. “В 1999 г. кенийский бегун Ноа Нгени установил ныне **действующий** мировой рекорд в беге на 1 тыс. м. – 2 мин. 11, 96 сек.” [газета “Обзор” від 05.09.2008].

Тут відбулося заміщення елемента “**существующий**” суміжним елементом “**действующий**” у результаті їх помилкового нерозрізнення у рамках одного гештальту «**часовий континуум ознаки**» (рекорд не може “действовать”, він може “существовать”!).

4. “Чтобы сделать голос (для імітації когось із політиків –А.Б.) нужно от одного до трех месяцев. У Януковича есть пара шипящих **звук**ов, за которые можно цепляться... У Луценко же буква “р” помогла мне в работе, – поясняет имитатор Юрий Коваленко” [“Комсомольская правда”, № 194, 5 – 11 вересня, 2008 р.]

5. М.В.Гоголь у комедії “Ревізор”, характеризує образ “уездного лекаря” Християна Івановича Гібнера, зазначає: “Христиан Иванович издает звук, отчасти похожий на букву **и** и несколько на букву **е**” [2, 232].

У цих прикладах синонімізуються елементи “**звук**” і “**буква**” через їх суміжність у спільному гештальті “**найменший матеріальний конститuant і диференціатор знака**”, або ж, якщо дивитися ще глибше, то у спільному гештальті “**візуальне-акустичне**”, яке цілком має свою проєкцію у центрах головного мозку, що проявляється у **топографічній суміжності нейронів**, які відповідають за візуальний сигнал, із нейронами, які відповідають за акустичний сигнал. Слід зазначити, що заміщення по гештальту “**візуальне-акустичне**”, як відображення **феномену синестезії** у мові, відбувається чи не найчастіше у живому спілкуванні: *Я бачу, він розкажує зовсім не про те, що потрібно (замість чую); Слухаючи “Шосту симфонію” Шостаковича, я бачу блокадний Ленінград; “Нота “до” мені бачиться зеленою, а іноді жовтою, нота “ре” – оранжева, а “сі” і “мі” – ніжно-голубі... Кольорове відчуття музики – це надзвичайно цікаве явище музичної психології...*” [5, 225] і т.п.

Взагалі такі слова, як укр. “від-**чув**-ати” та рос. “**чув**-ствовать” незважаючи на те, що походять від одного концепту “**чути**”, здатні позначати усі п’ять видів сприйняття, назви-образи яких є суміжними елементами одного спільного гештальту “**сприйняття**”. Те ж саме стосується і концепту “**бачити**”. Як злилося нейрофізіологічне і лексичне!

І такі зміщення, підміни чи обмовки вже навіть не вважаються помилками, позаяк суцільно зустрічаються у живому повсякденному мовленні, для якого завжди характерний **цейтнот**, бо ж зазвичай при вільному спілкуванні людина не носить із собою словника і не надто утруднює себе ретельним підбором слова. Вуха і око настільки звикли до подібних зміщень, що ми їх навіть не помічаємо. У жартівливому вислові кумедного конферансьє, який у виставі “Необыкновенный концерт” Театру ляльок Сергія Образцова голосом артиста Зіновія Гердта говорив: “Уважаемые господа! Как приятно видеть в зале интеллигентную публику! Перед такой публикой можно говорить не думая, ибо думать и говорить одновременно невозможно!”, є доля істини.

Наведені вище схема і приклади із живого мовлення ілюструють психічну природу синонімії, полісемії, метонімії, синекдохи та інших тропів. Взагалі **мова – ніщо інше, як вічне називання різного одним і тим самим, і навпаки – одного і того ж самого різним.**

Між поняттями (категоріями) ‘образ’ – ‘зв’язок’ – ‘асоціація’ відбувається таке ж саме заміщення, як і між поняттями ‘повітря’ – ‘запах’; ‘звук’ – ‘буква’; ‘бачити’ – ‘чути’. Але у науках існують такі рівні аналізу, коли подібна синонімія зовсім небажана, щоб не сказати недопустима. Саме через подвійність чи навіть потрійність значення концепту ‘асоціація’ ми вважаємо за необхідне введення категорії ‘суміжність’, позаяк вона має виключно одне значення – “зв’язок, відношення”, що на рівні нашого аналізу виключає алузії з концептами ‘образ’ та ‘асоціація’, а відтак виключає і можливість їх змішування і, як наслідок, допомагає уникнути хибного розуміння усього викладення.

Феномен **суміжності** жорстко обумовлений фізіологічно, еволюційно, як важливий фактор усієї нервової системи людини у боротьбі за її виживання. Так, для людської сенсорики характерна **просторова суміжність**. Ось що з цього приводу пише російський біолог, академік РАН І.А. Шевельов, характеризує **просторове** (sic!) розрізнення сигналів рецепторами: “якщо два подразники збуджують два сусідні рецептори, то їх розрізнення неможливе: вони зіллються і будуть сприйняті, як **єдине ціле**” (єдиний образ). Те ж саме і стосовно **часової суміжності**: “при коротких інтервалах між двома стимулами відповіді на другий з боку рецепторів може не бути взагалі” через так званий “абсолютний рефрактерний період, який може продовжуватися у людини в її поведінкових реакціях лише від кількох десятків до ста і більше мілісекунд” [11, 45]. Саме у ХХ столітті завдяки розвиненим технологіям стало можливим створення високочутливих приладів, які дають можливість фіксувати подібні деталі.

Явища просторової та часової суміжності у фізіології отримали назву “**сенсорне маскування**” [11, 45–46], яка є нічим іншим, як сенсорним утіленням принципу суміжності. “Ефективність ... сенсорного маскування тим більша, чим коротший інтервал між стимулом і “маскою...” [11, 46]. **Акцентуємо увагу: на певному рівні два “сусідні” подразники, що роз’єднані у просторі і часі, не розрізняються, зливаючись в один. Розрізнення розпочнеться при більшому накопиченні одиниць простору і часу.** Іншими словами, якість *X* не одразу перейде у якість *Y*, а лише через певні кванти характеристик: $X \rightarrow Xy \rightarrow XY \rightarrow xY \rightarrow Y$.

Аналог сенсорному маскуванню має місце і у живому мовленні. Тут це проявляється у нерозрізненні як елементів плану вираження (відтінків фонем, наприклад, “*сидіти*” – “*седіти*”), так і елементів плану змісту (елементів гештальту або ж значень слова: **шпак** у якомусь гештальті сприймається як тотожний **пасторові**). Нерозрізнення триває, допоки не настає поріг розрізнення – **диференційна сенсорна чуттєвість**, яка формується екстралінгвістичним факторами, найважливіший із яких – виживання. Це стосується, наприклад, сприйняття кольорів і, відповідно, різного називання одного і того ж кольору у різних мовах або різними людьми: “видимий нами спектр електромагнітного випромінення обмежується рамками короткохвильового (довжина хвилі 400 нм) випромінення, яке ми називаємо фіолетовим кольором, і довгохвильового (довжина хвилі 700 нм) випромінення, яке ми називаємо червоним кольором, решта кольорів мають **проміжні** (суміжні – А.Б) значення довжини хвилі” [12, 63]. Свої пороги існують для усіх типів сенсорики (слух, смак, запах, дотик). **З точки зору сенсорно-фізіологічної суміжності можна визначити як нульову точку відрахунку, від якої може початися як інтеграція елементів образу, так і їх диференціація.** Суміжність – це сенсорна база не лише для синонімії, полісемії, омонімії та антонімії, а й для усіх тропів. Гра розрізень-нерозрізень (суміжностей і переходів) – суть функціонування як центральної нервової системи людини, так і її мови (бо ж мова – це функція центральної нервової системи, а

відтак лінгвістика більшою мірою таки природнича наука!) У мові це проявляється у вигляді свідомої або несвідомої метафори, метонімії, коли номінація одного із елементів гештальту репрезентує інший його елемент або ж увесь комплексний образ – відбувається свого роду **метафоричне маскування, яке є проекцією у мові власне сенсорного маскування, але вже не лише на рецепторному, а й на свідомісному рівні.**

Надзвичайно глибоку думку висловив Л. Фейербах: “Наскільки, врешті-решт, обман почуттів є грубим і наскільки обман мови є витонченим!... За допомогою моїх п’яти відчуттів я зрозумів, що усі труднощі і таємниці логосу, тобто розуму, знаходять розв’язання у значенні слова! Ось чому критика розуму повинна перетворитись на критику мови” [9, 197]. Такий “обман мови” і є ніщо інше, як сенсорне маскування, яке втілюється тут у полісемії, метафорі та інших тропях.

Література

1. Безпаленко А. М. Явище суміжності як психофізіологічний фактор мовних змін / А. М. Безпаленко // Українське мовознавство, вип. 37. – К. : 2007. – С. 75–81.
2. Гоголь Н. В. Собрание сочинений в четырех томах. Том 2. / Н.В. Гоголь – М. : “Правда”, Библиотека “Огонек”, 1968. – 543 с.
3. Етимологічний словник української мови : в 7 томах / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Редкол. О. С. Мельничук (головний редактор) та ін. – К. : Наук. думка. Том 3, 1989. – 552 с.
4. Короткий психологічний словник / За ред. В. І. Войтка. – К. : Вища школа, 1976. – 191 с.
5. Романов Н. А. Проторение путей. Из воспоминаний об академике И. П. Павлове / Романов Н. А. – Прометей : Ист.-биограф. альманах, сер. “Жизнь замечательных людей”. – Т. 14 / Сост. В. Лавров. – М. : Мол. гвардия, 1987. – С. 222–231.
6. Словарь физиологических терминов / Под ред. академика О. Г. Газенко. – М. : Наука, 1987. – 446 с.
7. Український Радянський Енциклопедичний Словник у трьох томах. Том 1 – К. : Вид-во АН УРСР, 1966. – 855 с.
8. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Т. 2. / Фасмер М. – М. : Прогресс, 1967. – 671 с.
9. Фейербах Л. Изложение, анализ и критика философии Лейбница. – Избранные философские произведения в двух томах / Под ред. М. М. Григорьяна. Том 2. / Людвиг Фейербах. – М. : 1955. – 567с.
10. Фрейд З. Психология бессознательного : Сб. произведений / Сост., научн. ред., авт. вступ. ст. М. Г. Ярошевский / З.Фрейд. – М. : Просвещение, 1990. – 448 с.
11. Шевелев И.А. Передача и переработка сенсорных сигналов // Психофизиология. Учебник для вузов /Под ред. Ю.И.Александрова. – Спб.: Питер, 2006. с . 42 – 51;
12. Шевелев И. А. Психофизиология сенсорных процессов / Шевелев И. А. // Психофизиология. Учебник для вузов / Под ред. Ю.И.Александрова. – Спб. : Питер, 2006. – С. 52–82.
13. Ярошевский М. Г. История психологии. – 3-е изд., дораб. / Ярошевский М. Г. – М. : Мысль, 1985. – 575 с.

Безпаленко А.М. Сенсорное маскирование и его проекция в языке: принцип смежности (гештальтпсихологический взгляд)

Рассматриваются причины семантической вариативности (полисемия) и фонетических субституций с точки зрения психофизиологии и гештальтпсихологии.

Принцип смежности постулируется как проекция сенсорной маскировки в языке и рассматривается как определяющий для языковых изменений.

Ключевые слова: полисемия, фонетические изменения, сенсорная маскировка, гештальт, принцип смежности.

Bezpalenko A.M. Sensory Masking and its Projection in Language: Contiguity Principle (Gestalt-Psychological View).

The causes of semantic variability (polysemy) and phonetic substitutions are examined from psycho-physiological and gestalt-psychological point of view. The contiguity principle as the projection of sensory masking in language is postulated as basic one for language changes.

Key words: polysemy, phonetic changes, sensory masking, gestalt, contiguity principle.

Надійшла до редакції 22.05.09

Прийнято до друку 04.11.09

УДК 811.116.2'367

В. О. Харитонов

МОЖЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ЗАГАДКИ ДО ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО ФОНДУ МОВИ

Статтю присвячено опису фразеологізму як знаку мовної системи. Увагу зосереджено на виокремленні ознак загадки, які дозволяють кваліфікувати її як особливий вид фразеологізму.

Ключові слова: фразеологізм, загадка, пареміологічна одиниця, метафоричність, стійкість, еквівалентність слову, номінативність, комунікативність, кумулятивність.

У статті розглянуто питання, пов'язані з визначенням та характеристиками фразеологічних одиниць, а також виокремленню ознак загадки, які дозволяють кваліфікувати її як особливий вид фразеологізму. Визначення статусу загадки ускладнюється тим, що немає також і єдиного визначення поняття “фразеологізм”. Багато науковців не визначають, а описують це поняття. Вони подають характерні для фразеологізма ознаки та властивості, які можуть бути властиві загадці. За мету у статті поставлено завдання довести, що загадка є особливим видом фразеологізму зі структурою речення.

Сучасний статус фразеології як науки неоднозначний. Як правило, фразеологічний рівень розглядається в мові як проміжний. Він знаходиться на межі лексико-семантичного і синтаксичного рівнів. Невизначеність статусу фразеології пов'язана з відкритим питанням еквівалентності фразеологічної одиниці (далі ФО) слову, невизначеності самого терміну, об'єкта цієї науки. Щодо статусу фразеології, то є науковці, які не виділяють фразеологію як окрему дисципліну. До них, зокрема, належить В.В. Виноградов, який зазначає, що в системі лінгвістичних дисциплін фразеологія іноді зовсім не знаходить собі місця, але частіше за все розташовується поряд із лексикологією або включається в неї [7, 118]. Проте деякі вітчизняні учені, зокрема фахівці з англійської мови, висловлюють думку, що фразеологія склалася як окрема галузь. Так вважають О.В. Кунін, М.М. Копиленко, З.Д. Попова та інші [див. 18, 132].

В англійській та американській науковій літературі взагалі не існує такого розділу лінгвістики як фразеологія. Самий термін “фразеологія” є стилістичним і означає спосіб та